

37.0146:005.6
467

УПРАВЛІННЯ

ЯКІСТЮ ОСВІТИ: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ	
1.1 Утвердження державно-громадського оцінювання якості вищої освіти в Україні як чинник її перспективних парадигмальних змін (Шевченко С.О.).....	7
1.2 Теоретичні основи адаптивного управління (Єльнікова Г.В.)	28
1.3 Управління процесом формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників в умовах соціального партнерства (Сушенцева Л.Л.)	61
1.4 Профільно-професійна освіта регіону: теоретико-методологічний аспект (Самодрин А.П.).....	92
1.5 Інформаційно-аналітична діяльність керівників у забезпеченні якості управління професійно-технічними навчальними закладами (Петренко Л.М.).....	105
1.6 Роль інтелектуальної власності в управлінні науково-педагогічною та інноваційною діяльністю у вищих навчальних закладах (Корогод Н.П.).....	124
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	
2.1 Теоретичні і практичні підходи до організації особистісно-орієнтованого навчання студентів у регіональному ВНЗ (Житник Н.В.)	153
2.2 Організаційно-педагогічні умови управління самостійною роботою студентів (Кучер З.С.)	176
2.3 Активізація пізнавальної діяльності учнів: теоретичний аспект (Сушенцев О.Є.).....	204
2.4 Якісна освіта як процес формування образу життєво компетентної людини (Яковлева В.А.)	228
2.5 Нові підходи до організації виховної роботи зі студентами в умовах євроінтеграції вищої освіти (Абдулов Р.М.).....	244
2.6 Зміна виховної парадигми вищої освіти та професіоналізм викладача як умови якості підготовки фахівців (Лучанінова О.П.)	261

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

- ✓ 3.1 Методологічні засади якості підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності (Савченко Л.О.) 290
- ✓ 3.2 Теоретичні та методичні засади стратегії реалізації системного підходу до діагностування рівня інформаційної культури майбутнього учителя дисциплін технологічного циклу (Волкова Н.В.)..... 320
- ✓ 3.3. Системний підхід у забезпеченні якості дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій (Кучер С.Л.)..... 351
- ✓ 3.4. Модернізація методичної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання на основі комп'ютерних технологій (Кулінка Ю.С.) 378
- ✓ 3.5. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей (Савченко К.Ю.) 405
- ✓ 3.6. Методи формування композиційних умінь у художній педагогічній практиці (Щербина В.Г., Щербина Д. В.) 433
- ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 451**

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

3.1 Методологічні засади якості підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності

3.1.1 Загальна характеристика феномену «якість освіти»

Освіта є пріоритетною сферою в соціально-економічному, духовному та культурному розвитку Української держави. Ключова роль у системі освіти належить учителю. Саме через його діяльність реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження та примноження культурної спадщини. Проте в цілому в Україні станом на сьогоднішній день ще не вжиті необхідні заходи для створення регулярної системи оцінки якості роботи навчальних закладів, діагностування системи освіти в цілому, та рівня знань студентів. Необхідно відзначити, що в цій сфері існує фундаментальне протиріччя: з одного боку, автономія навчальних закладів і викладацького корпусу від держави у сфері визначення програм навчання значно розширюється, а з іншого, автономія навчальних закладів і викладачів може вступати в протиріччя з систематичним процесом оцінки результатів якості знань студентів різних установ, що проводиться державою.

Саме освіта як найбільш рухлива частина культури, по своїй суті працюючи на майбутнє, закладає основи (прийдешніх) змін у суспільстві, визначаючи його розвиток у прогресивному або, навпаки, у регресивному напрямку [4, с.137].

В останні роки в різних аспектах багато говорять і пишуть про якість освіти – середньої і вищої, обґрунтовуються і пропонуються різні моделі і технології оцінки якості підготовки фахівців. Однак у наукових дослідженнях з цієї проблеми спостерігається не тільки відсутність єдності в розумінні основних термінів, але й неоднозначність цілого ряду вихідних положень.

Одні автори зводять* якість освіти до якості навчання (И. Лернер, В. Краєвський, В. Кремень). Інші під якістю освіти розуміють ступінь розвиненості особистості (Т. Лукіна),

О. Ляшенко). Але ніхто не зазначає, як цю розвиненість виміряти, описати, охарактеризувати, через який набір параметрів. Отже, перш, ніж обґрунтувати термін «якість освіти», визначимось з поняттям «освіта».

За означенням, прийнятим ХХ сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей та поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання; процес і результат засвоєння та систематизації знань, оволодіння життєвими і професійними навичками та вміннями, механізми соціалізації в суспільстві; важлива соціальна функція суспільства та держави з підготовки людини до життя і праці [3; 4].

За словником С. Гончаренка, освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, здобутих індивідом самостійно, або в процесі навчання в спеціальних навчальних закладах; один із показників соціального статусу індивіда й один з факторів зміни і відтворення соціальної структури суспільства; соціальний інститут, що виконує функції підготовки та включення індивіда в різні сфери життєдіяльності суспільства, залучення його до культури даного суспільства [8].

У найбільш широкому розумінні, освіта – це духовне обличчя людини, що містить моральні й духовні цінності, які складають процес виховання, самовиховання, впливу тобто процес формування людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміннями самостійно розпоряджатися своїми знаннями.

Розглянемо поняття «якість». Це філософська категорія, що виражає невіддільну від буття об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Уперше це поняття в такому статусі проаналізовано Аристотелем. Якість за Аристотелем (відповідає на питання «який?») і приписували чотири можливі особливості: наявність або відсутність вроджених, вихідних здібностей і характеристик; наявність як скоромиனுщих, так і стабільних властивостей; властивості і стани, властиві речі й явища в процесі їх використання; зовнішній вигляд речі або явища.

Гегель трактував якість як визначеність, тотожну з буттям, а кількість – як зовнішню, байдужу для буття визначеність, розумів їх як якісь етапи визначення і самовизначення буття. Вивчаючи

зміст категорії «якість», він вводить поняття «визначеності» як емпіричної презентації якості, «властивості» як проявлення якості в конкретній системі взаємодій або стосунків і «кордони» як феномена диференційованості якості від інших якостей. Синтезом якості і кількості в Гегеля виступала міра [7].

Якість об'єкта виявляється в сукупності його властивостей. При цьому він не складається з властивостей, а володіє ними. Оскільки кожен об'єкт знаходиться в дуже великому, практично нескінченному числі зв'язків з іншими речами, то він має настільки ж велике число властивостей. Категорія якості об'єкта не зводиться до окремих його властивостей. Вона виражає цілісну характеристику функціональної єдності істотних властивостей об'єкта, його внутрішньої і зовнішньої визначеності, відносної стійкості, його відмінності від інших об'єктів або подібності з ними. Якість пов'язана з предметом як цілим, охоплює його повністю і невід'ємна від нього. Предмет не може, залишаючись самим собою, втратити свою якість.

Стосовно до освіти це означає, що якість – невід'ємна риса цього явища, його суть, тобто якщо є освіта, тобто є якість, немає якості – немає фактично і самої освіти. Тому, щоб поліпшити якість освіти, треба поліпшити властивості, що виявляють сутність освіти.

Якість – філософська категорія, що виражає невіддільну від буття об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Якість відбиває стійкі зв'язки складених елементів об'єкта, характеризує його специфіку, що дає можливість відрізнити один об'єкт від інших. Саме завдяки якості кожен об'єкт існує та мислиться як щось відмежоване від інших об'єктів. Разом з тим, якість виражає і те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів.

Для визначення якості скористаємося концепцією якості продукції Міжнародної організації по стандартизації (стандарт ISO-8402): якість – це сукупність властивостей та характеристик продукції або послуг, що надають їм здатності задовольняти потреби, які є або які будуть. Ці стандарти ввели також такі поняття, як забезпечення якості, управління якістю, поклали початок сертифікації системи якості, під якою розуміється сукупність організаційних структур, відповідальності, процедур, процесів і ресурсів, що забезпечують загальне управління якістю.

Особливість освіти є більш складною, ніж процес споживання результатів освітньої діяльності. Споживачами освітніх послуг та продукту освітньої діяльності є самі учні, студенти, їх батьки, підприємства, на яких будуть працювати як фахівці, суспільство та держава в цілому, які використовують (ефективно чи неефективно) цей потенціал. У зв'язку з цим якість освіти можна визначити як: сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому спроможність формувати такий рівень професійної та громадської компетентності, який задовольняє потреби громадян, підприємств і організацій, суспільства та держави, які є або які будуть [1].

Якість може використовуватися як поняття відносне. У цьому випадку якість не є атрибутом продукції або послуги. Якість сама по собі не може бути кінцевим результатом. Вона є лише засіб, за допомогою якого визначається відповідність кінцевого продукту певному стандарту. Про якість можна судити, коли продукція або послуга відповідає вимогам відповідних їй стандартів або специфікації. Ці ж стандарти повинні відповідати тому, для чого вони призначені, та задовольняти вимоги споживача. Іншими словами, вони повинні відповідати певній меті того, хто буде користуватись результатами освіти, її якісними властивостями.

Якість як поняття має два аспекти:

- 1) перший – це відповідність стандартам або специфікації;
- 2) другий – відповідність запитам споживача;

Перша «відповідність» часто означає «відповідність меті або застосуванню». Іноді цю відповідність називають якістю з точки зору виробника. Під якістю продукції або послуги виробник розуміє постійну її відповідність вимогам стандартів або специфікації. Якість демонструється виробником у вигляді системи, що відома як система гарантії якості, яка дає можливість постійно постачати продукцію, послуги, відповідно певному стандарту або специфікації [2].

У педагогічній теорії досліджувались різні аспекти якості загальної середньої освіти: якість знань учнів, якість навчання, результати освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу (І. Булах, І. Філончук, В. Кузнецов, Ю. Воренко, Е. Карпова). Це поняття розглядалося з точки зору дидактики, педагогіки, психології, методології (В. Бондар, Л. Бурлачук,

Ю. Гільбух, Т. Лукіна, А. Кусаїнов [194]); вводилися до розгляду нові категорії, що визначали якість, – функціональна грамотність, освіченість, компетентність тощо (Ю. Бабанський, І. Барахович, А. Хуторський, В. Кальней, Е. Нікітін, Г. Вайлер, В. Чинапах). Для загальної, всебічної оцінки якості системи загальної середньої освіти на вищих рівнях – регіональному та державному – є необхідність використовувати багатопараметричне визначення якості. Слід відзначити і той факт, що різні аспекти якості освіти і виховної діяльності, так само як і якість на різних рівнях функціонування цих систем, вивчені на сьогодні недостатньо.

У словнику понять і термінів «якість освіти випускників» трактується як певний рівень знань і умінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники навчального закладу згідно з запланованою метою навчання і виховання. Тут якість пов'язана з метою навчання.

У монографії В. Вікторова інше трактування поняття «якість»: «Під якістю освіти на рівні того, хто навчається будемо розуміти певний рівень засвоєння змісту освіти (знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин), фізичного, психічного, морального й громадянського розвитку, якого він досягає на різних етапах навчального процесу згідно з індивідуальними можливостями, прагненнями й метою виховання і навчання» [5, с. 16].

Базовим поняттям якості освіти, безумовно, є якість знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти і тим самим з рівнями засвоєння. Якість знань має такі характеристики: повноту – кількість програмних знань про об'єкт вивчення; глибину – сукупність осмислених учнями зв'язків і відношень між знаннями; систематичність – осмислення складу певної сукупності знань у їхніх ієрархічних і послідовних зв'язках; системність – осмислення учнем місця знання в структурі наукової теорії; оперативність – уміння користуватися знаннями в однотипних ситуаціях; гнучкість – уміння самостійно знаходити варіативні способи застосування знань у змінених умовах; конкретність – уміння розкласти знання на елементи; узагальненість – уміння подати конкретне знання в узагальненій формі.

Таким чином, поняття якості освіти є достатньо широким, оскільки охоплює якість навчання, виховання та розвитку особистості як результат освітньої діяльності.

На жаль, на сьогодні відсутня зрозуміла педагогічна інтерпретація якості освіти, не розроблені механізми відстеження реалізації цього державного замовлення. Поняття «якість освіти» не має чіткого визначення; представники багатьох наук виділяють в змісті цього питання ознаки, специфічні для своєї галузі знань, що ускладнює вироблення загальних підходів до його визначення і його сутності, і адекватних критеріїв оцінювання.

У книзі С. Шишова та В. Кальней «Моніторинг якості освіти», якість трактується як соціальна категорія, що визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням суспільства (різних соціальних груп) у розвитку і формуванні громадянських, побутових та професійних компетенцій особистості [13].

Якість освіти досить складна комплексна категорія, що залежить від великої кількості параметрів і чинників, тісно пов'язаних між собою. Тлумачення цієї категорії цілком залежить від того, хто її розглядає, оскільки різні науковці вкладають у ці поняття різний зміст.

Поняття «якості знань» передбачає співвіднесення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями засвоєння. До характерних якостей повноцінних знань особистості варто віднести повноту і глибину, оперативність і гнучкість, конкретність і узагальненість, згорнутість і розгорнення, систематичність і системність, усвідомленість і міцність. Змістовну сторону якості освіти всебічно проаналізовано В. Краєвським, І. Лернером, М. Скаткіним, В. Паламарчуке

Г. Петровський зазначає, що в статистичному плані якість освіти – це ступінь відповідності конкретного освітнього результату ідеальній моделі результату діяльності освітньої системи, побудованої з урахуванням суспільних та державних вимог цих результатів.

Певна група дослідників (Ю. Кравченко, С. Ніколаєнко) поділяють думку про те, що якість освіти можна тлумачити як

ступінь задоволення учасників освітнього процесу, наданими навчальним закладом освітніми послугами або ступінь досягнення поставлених освітніх мети і завдань. Поняття якості освіти включають і якість підготовки кадрів, і якість фінансових умов, якість технологій та якість концептуального курсу управління, тобто все те, що впливає на якість «продукції» школи, а «продукцією» школи є випускник, який має освіту кращої чи гіршої якості.

Розуміючи під якістю освіти її результати, в яких відображено досягнутий рівень запланованої мети, стан навчального середовища, умови функціонування та розвитку освітньої установи, динаміку особистісного розвитку вчителя та учня (зміни професійної компетентності вчителя та його ставлення до роботи; соціальне, духовне, психічне здоров'я дитини, рівень її особистих зусиль), впровадження сучасних педагогічних технологій, ми визначаємо фактори, що впливають на якість освіти. Отже, для всіх освітніх установ спільними показниками якості освіти є:

- рівень соціального, психічного, біологічного розвитку особистості;
- рівень навченості;
- рівень сформованості загально навчальних умінь і навичок;
- рівень вихованості учнів;
- рівень життєвої захищеності, соціальної адаптації [15, с. 5].

Аналіз сучасної літератури свідчить, що найбільш поширеною є думка про те, що якість освіти – це відповідність певній нормі, стандарту. Іншими словами, якість визначає корисність, цінність об'єктів, їх здатність задовольнити певні потреби або реалізувати певну мету, норми, тобто виражає адекватність вимогам, потребам, нормам. Але, разом з тим, поняття норми не є абсолютним, незмінним, фіксованим. Ці норми зазнають постійних змін, набувають нових меж, якостей тощо. Отже, категорія «якість освіти» переглядається, змінюється залежно від умов, вимог суспільства та часу.

Якість освіти загалом – надто складне і багатогранне поняття. Компоненти структури якості освіти:

- якість навчального процесу як результату педагогічної діяльності;
- якість навчально-методичного забезпечення (освітніх програм та навчальної літератури, підручників і посібників);
- якість професійної підготовки і кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів;
- якість ресурсного забезпечення та навчального середовища, в якому відбувається освітній процес (правового, фінансового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного);
- якість особистих рис і здібностей учнів;
- якість та ефективність державно-громадського управління системою загальної середньої освіти;
- якість проведення, інтерпретації результатів моніторингових досліджень у системі загальної середньої освіти [16].

У широкому сенсі якість освіти розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи мети, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти. Якщо за основу визначення взяти вимоги міжнародного стандарту якості, що регламентує поняття якості продукції і послуг, то його можна інтерпретувати як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів навчально-виховного процесу – учнів і студентів, їхніх батьків, викладачів, роботодавців, управлінців тощо, тобто державу і суспільство загалом.

Особистісне спрямування освіти зумовлює необхідність інтегровано оцінювати якість освіти в єдності індивідуальних характеристик особистості, педагогічних показників організації освітнього середовища і соціальних параметрів функціонування освітніх систем. Тому доцільно вирізняти внутрішні і зовнішні чинники якості освіти, які характеризують освітній процес, його результат і систему освіти загалом.

Зокрема, до внутрішніх характеристик якості освіти можна віднести: а) якість освітнього середовища («технологічність» управління освітнім процесом, ефективність науково-методичної роботи, ресурсне забезпечення навчального процесу, кадровий потенціал ВНЗ тощо); б) якість реалізації освітнього процесу

(науковість і доступність змісту освіти, педагогічна майстерність викладача, ефективність засобів навчання, зокрема якість підручників, задоволення різноманітних освітніх потреб тощо); в) якість результатів освітнього процесу (рівень навчальних досягнень студентів, розвиток їх мислення, ступінь соціальної адаптації, культури і вихованості студентів тощо.

Зовнішні показники якості освіти характеризують її як соціальну інституцію, що відображає ефективність функціонування освітньої системи, її вплив на людину і суспільні процеси, задоволення потреб особистості і держави загалом. Це – доступність до якісної освіти усіх громадян незалежно від їх соціального і майнового статусу чи інших обмежень, її відповідність освітнім стандартам, задоволення освітніх запитів, наступність у здобутті вищої освіти, відкриття перспектив професійного зростання і соціального статусу тощо. Зовнішні компоненти якості освіти – це відповідність внутрішніх компонентів потребам держави, запитам учнів, їхніх батьків, певних соціальних груп. Вони насамперед залежать від того, хто виступає замовником школи і як здобута освіта буде використовуватися надалі.

Характеристиками зовнішніх компонентів якості освіти є:

1. Відповідність освіти запитам майбутніх фахівців.
2. Відповідність освіти державним освітнім стандартам.
3. Імідж вищої школи, який гарантує стабільну високу якість освіти ВНЗ.

Таким чином, для підвищення якості освіти необхідна цілеспрямована робота з удосконалення як внутрішніх, так і зовнішніх компонентів.

Внутрішні та зовнішні аспекти оцінювання якості освіти виокремлює у своїх дослідженнях Кристофер Болл. На його думку, ці два виміри необхідні у зв'язку з тим, що оцінка якості освіти має як утилітарний вимір, так і вимір, пов'язаний з розвитком інтелекту, компетентності і творчого потенціалу студента [4].

Якість не з'являється раптово. Її необхідно проєктувати [5, с. 6]. Планування якості знань пов'язане з розробкою довгострокового вектору діяльності освітньої установи, продуманої організації навчального процесу тощо. Могутне

стратегічне планування – один з найголовніших чинників успіху будь-якої освітньої установи.

Пріоритетні завдання стратегічного планування визначаються не лише розробкою загального плану розвитку освітньої установи на деякий проміжок часу, але й осмисленням та переглядом головних напрямів освітніх послуг, що надаються даним навчальним закладом, і їх відповідності запитам споживачів, прогнозування розвитку суспільства в найближчому та віддаленому майбутньому.

Вважається, що у зв'язку з якістю освіти кожний освітянський заклад (включаючи суб'єктів педагогічної взаємодії) покликаний вирішувати комплекс завдань. З поміж них:

1. Моделювання (на основі аналізу існуючих досягнень, проблем і прогнозу перспективних вимог) бажаного, достойного рівня якості освіти (що фактично означає побудову моделі).

2. Оперативне або навіть випереджаюче реагування на відхилення реальної якості освіти від того, що вимагається.

3. Зміна вимог до істотних властивостей результатів освіти і моделей випускників, перехід їх у нову якість.

4. Діагностування існуючого рівня якості освіти.

Наведені вище тлумачення поняття «якість освіти», незважаючи на відмінності в їх змісті, мають спільну, на наш погляд, ідею, основоположну ознаку, а саме більшою чи меншою мірою концептуально охоплюють такі сфери:

- якість людини;
- якість освіти;
- якість освітніх технологій.

Останнім часом у педагогічних дослідженнях для вимірювання кількісно точної та об'єктивної характеристики стану об'єкта використовують факторно-критеріальні моделі діяльності, які розробляються на засадах кваліметрії. Кваліметрія – це наукова дисципліна, яка вивчає методологію та проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів – предметів, явищ або процесів. Основне її завдання – комплексна оцінка якості через сукупність показників із застосуванням відповідної математичної моделі.

На думку О. Субетто, автора концепції синтетичної кваліметрії (науки про вимірювання якості об'єкта), якість

людини – не просто складна категорія. Вона є ключовою для розуміння категорії й проблеми якості освіти, побудови інструментарію діагностики якості і кваліметричного моніторингу в освітніх системах на базі методології синтетичної кваліметрії [20].

Грунтовний опис принципів кваліметрії, її сутності та використання в педагогіці викладено в багатьох роботах науковців [3; 8; 6; 20]. Зазначена технологія працює у два етапи: перший – оцінка простих властивостей об'єкта, другий – оцінка складних властивостей і самого об'єкта загалом. Під час виконання кожного етапу доцільно провести низку операцій, в основі яких лежать принципи кваліметричного підходу до вивчення стану об'єкта.

Зокрема:

- якість як ієрархічна сукупність властивостей предмета й об'єкта задовольняти певні потреби: мотивація, контроль та самоконтроль, корекція та самокорекція, оцінка та самооцінка;

- придатність до використання продукції визначається задоволеністю конкретних суспільних та особистих потреб. Під продукцією навчальної діяльності розуміємо рівень її сформованості. Оцінювання продукту буває як внутрішнє (самооцінка), так і зовнішнє (оцінка з боку вчителя);

- взаємозв'язок між загальною сукупністю властивостей та складними і простими властивостями об'єкта можна показати у вигляді ієрархічної структури. Цей принцип реалізується через факторно-критеріальне моделювання, де фактором умовно є складники навчальної діяльності, а критерієм – напрями їх вияву;

- окремі властивості (прості та складні) можна виміряти у специфічних для кожної властивості одиницях. Результатом такого вимірювання є визначення абсолютних показників властивостей [18; 11].

Вище зазначені принципи реалізуються через використання абсолютного показника – бала – за п'ятибальною системою характеристики кожного критерію на основі такої порівняльної шкали: «не задовольняє» – 1; «задовольняє нижче ніж на 50%» – 2; «задовольняє на 50%» – 3; «задовольняє вище ніж на 50%» – 4; «задовольняє на 100%» – 5.

Крім абсолютного показника, кожна проста або складна властивість може характеризуватися відносним показником.

Тобто отримані абсолютні показники інтерпретуються в кваліметричних оцінках, шляхом зіставленням їх із базовими (еталонними) [20].

У дослідженні ми поділяємо думку, що якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадськістю освітніх послуг. У такому разі управління якістю – процес приведення системи до певного стандарту – процес здійснення всіх функцій управління для досягнення заданих показників. Тому особливого значення набуває управління якістю освіти, якістю діяльності освітнього закладу.

Таким чином, якість освіти розуміється у загальному випадку як досягнення характеристик, що відповідають вимогам стандартів (ВНЗ). При цьому якість освіти – це одночасно якість результату «на виході», якість всієї організації освітнього процесу, якість умов і засобів досягнення бажаних цілей. Дійсно, якісною можна вважати освіту, якщо помітні досягнення мають всі учасники педагогічної взаємодії, тобто і викладачі, і ті, хто навчається. Якісною визнається така організація освітнього процесу, при якій знання здобуваються в контексті моделей майбутньої діяльності, спираючись на реальні життєві ситуації [18].

Отже, у нашому дослідженні якість освіти ми визначаємо у двох смислах. Так якість освіти у широкому сенсі це результат і процес освітньої системи, що складається з мети, умов, стандартів здатних задовольняти споживачів, їх постійно зростаючі вимоги та актуальні потреби суспільства.

Якість освіти у вузькому сенсі можна розглядати, як інтегровану сукупність властивостей, що зумовлює пристосованість освіти до реалізації соціальної мети формування та розвитку особистості в аспектах її навченості, вихованості, психічних і фізичних властивостей.

Оскільки якість знань, вмінь та навичок студентів має відповідати реальним запитам життя, то й визначення даної якості має бути валідним, об'єктивним та доступним. Гарантом такої якості у вищому навчальному закладі може бути лише постійна педагогічна діагностика, що означає постійне та поетапне спостереження за виконанням кожного з навчальних етапів протягом всього навчального процесу. В рамках такої діагностики з метою підвищення майбутнього рівня якості

необхідно використовувати планування якості знань, що має бути одним з найголовніших чинників успіху будь-якої освітньої установи.

Перш ніж обґрунтувати проблему впровадження педагогічної діагностики у навчальний процес ВНЗ, необхідно визначитися з законодавчою базою феномена «якість освіти».

3.1.2 Європейські та вітчизняні підходи щодо педагогічного аналізу проблеми якості підготовки майбутніх учителів

Пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті, як визнано світове співтовариство, є якість освіти. У високотехнологічному інформаційному суспільстві, системі інновацій, якість освіти стає головним аргументом людського розвитку, в забезпеченні такого рівня життєвої та професійної компетентності людини, який би задовольняв її прагнення до самовдосконалення і саморозвитку і, як наслідок, потреби суспільства в освічених і висококультурних громадянах.

Реформування системи освіти в Україні, що відбувається протягом останніх років під впливом соціально-політичних, економічних та геополітичних процесів, значною мірою відбилося на системі вищої освіти країни, у тому числі й на системі управління освітою та її якості. Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого соціального, економічного і технічного значення, як нині. Висунення проблеми якості на перший план визначається низкою об'єктивних чинників:

- по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальна економічна конкурентоспроможність;

- по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці;

- по-третє, якість професійної підготовки фахівців – невід'ємна вимога до вітчизняної вищої освіти, якщо вона прагне інтегруватись у європейський освітній простір.

В умовах глобалізації освіти, появи транснаціональної освіти і потужних корпорацій, що її забезпечують, якість стає чинником,

що визначає саму можливість існування того чи іншого навчального закладу незалежно від форми власності.

До першочергових завдань, що має вирішити держава у сфері загальної середньої освіти, увійшли ті, що проголошують необхідність запровадження нових управлінських механізмів розвитку освіти та моніторингу якості освіти, заснованого на науковому підході до аналізу проблем та оперуванні достовірною статистичною інформацією.

У постанові Верховної Ради України від 21.06.2001р. № 2551-III «Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні» Кабінету Міністрів рекомендовано «запровадити моніторинг реформування освіти з метою прийняття ефективних рішень щодо подальшого вдосконалення змісту освіти та форм її організації» [17, с. 57].

В Указі Президента України від 4 липня 2005 року № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав – членів Європейського Союзу та забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у Міжнародних обстеженнях якості освіти вважається одним із пріоритетних заходів [22, с.2]

Законом України «Про вищу освіту» №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р., подане визначення якості вищої освіти, як «сукупності якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість й обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства»; а також окремо якості освітньої діяльності, як «сукупності характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства» [16].

Якісна освіта вважається сьогодні міжнародною спільнотою як одна із необхідних умов успішного розвитку будь-якої країни. [13]. Якісна освіта розглядається як інструмент соціальної і культурної злагоди та економічного зростання на шляху до розбудови більш конкурентноспроможної та динамічної спільноти Європейського Союзу [12].

Проблемі якості освіти приділяється значна увага і у Сполучених Штатах Америки, особливо у контексті Закону «No Child Left Behind» (2002 р.), який акцентує увагу на необхідності підвищення якості освіти шляхом розбудови національної системи відповідальності за результати навчання.

Якість освіти та її складових порівнюють із базовими уявленнями, нормами, стандартами («заплановані цілі навчання і виховання», «потреби громадян, підприємств, суспільства і держави»). Концептуально це збігається із загальним визначенням якості, що дається міжнародним стандартом «ISO 9000:2000. Quality management systems – Fundamentals and vocabulary»: якість – це сукупність властивостей і характеристик продукції або послуг, що дають їм змогу задовольняти потреби, які є або які будуть. Якісна освіта розглядається сьогодні як один з індикаторів високої якості життя, інструмент соціальної та культурної злагоди, економічного зростання та декларується як на міжнародному так і вітчизняному рівнях [19].

Адже, будь-яка держава, Україна в тому числі, що дбає про свій рейтинг цивілізованості у світі та про своє майбутнє, повинна розробляти стратегію і тактику управління якістю освіти. Основою європейських домовленостей у рамках Болонського процесу, до якого приєдналася Україна, є саме якість освіти. Відповідно до його принципів, відповідальність за якість освіти лежить насамперед на кожному окремому навчальному закладі, й у такий спосіб забезпечується можливість перевірки якості системи навчання на національному і міжнародному рівнях.

Чинний президент України заявив, що жадає прискорення модернізації системи освіти в Україні, насамперед, вищих навчальних закладів. За словами глави держави, Україна сьогодні займає одне з найвищих місць у світі по кількості громадян з вищою освітою, але за якістю навчання, наша країна тільки на 56 місці в рейтингу. Отже, модернізація системи освіти в Україні, її удосконалення і підвищення якості освітніх послуг є найважливішою соціокультурною проблемою. Це значною мірою обумовлюється процесами глобалізації і потребами у формуванні сприятливих умов для індивідуального розвитку людини, його соціалізації і саморегуляції в Європейському просторі.

На виконання Указу Президента України та з метою підвищення якості загальної освіти постановою кабінету Міністрів України від 31 грудня 2005 року № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» було затверджено Положення про Український центр оцінювання якості освіти, а також утворена Міжвідомча робоча група з питань запровадження зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти та моніторингу якості освіти, у складі якої видатні українські науковці, державні службовці різних міністерств та відомств [22, с. 5].

Наказом МОН України від 21.01.2006 р. № 30 «Про організаційні заходи щодо підготовки та проведення у 2006 році незалежного тестування та моніторингу якості освіти випускників загальної середньої освіти» [3] введено посаду заступника ректора (директора) інституту післядипломної педагогічної освіти з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти.

Отже, необхідність створення в Україні системи оцінювання, систематичного відстеження та аналізу назріваючих в освітній галузі проблем визнана державними документами та урядовими актами. Перші кроки на шляху формування системи моніторингу якості загальної середньої освіти на загальнодержавному рівні здійснюється з розумінням того факту, що вона повинна стати певною інформаційною базою в структурі системи управління якістю загальною середньою і вищою освітою.

Міжнародною організацією зі стандартизації ІСО прийняте таке визначення якості: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби» [19]. Досягнення характеристик якості залежить від управління, що забезпечує їхні величини, комплекс і сполучення. Якість розглядається не тільки як результат діяльності, а і як можливості його досягнення у вигляді внутрішнього потенціалу та зовнішніх умов, а також як процес формування характеристик. Освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, має визначену якість. Найбільш точним у концептуальному розумінні є таке визначення якості освіти: «Якість освіти – це комплекс характеристик освітнього

процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Тут можна виділити три групи характеристик: якість потенціалу досягнення мети освіти, якість процесу формування професіоналізму та якість результату освіти» [19].

Принципові зміни в сучасному соціально-економічному розвитку України вимагають значного підвищення творчого потенціалу і конкурентоспроможності випускників. З упровадженням в економіку країни міжнародних стандартів зросли вимоги до підготовки кадрів, що спричинило необхідність у сертифікації якості діяльності освітніх установ, у тому числі й вищих навчальних закладів.

Однією з умов ринкової конкурентоспроможності результатів діяльності вищого навчального закладу є наявність системи моніторингу якості, що відповідає загально визнаним вимогам. Процес створення таких систем у вищих навчальних закладах України проходить вкрай повільно на тлі швидкого розвитку ринку праці й освітніх послуг.

У сучасній Європі якість освіти, сприймається як об'єкт суспільного єднання і консолідації різних національних освітніх систем. Так, в угоді ЄС (стаття 149) зазначається, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти шляхом заохочення до співпраці між країнами-членами ЄС, і якщо необхідно, підтримки і доповнення їх дій, поважаючи одночасно відповідальність країн-членів за зміст навчання й організацію освітніх систем, їхню культурну та мовну різноманітність. У 1999-2001 роках країни ЄС провели оцінювання якості національних систем шкільної освіти за спеціально відібраними 16 показниками, що відображають чотири сфери: рівень навчальних досягнень школярів (7 показників), успішність навчання і доступ до освіти (3 показники), моніторинг системи управління освітою (2 показники), ресурси і структури освіти (4 показники).

За даними 26 країн, що взяли участь в обстеженні, Європейський звіт про якість освіти, поданий на конференцію міністрів європейських країн, започаткував один з напрямів нової європейської стратегії і соціальної моделі розвитку інвестування в людські ресурси, викликав широку дискусію щодо стратегії підвищення якості освіти. Україна зробила європейський вибір.

Тому вона повинна включитися в міжнародні обстеження якості освіти [23].

19-20 травня 2005 р. у м. Берген (Норвегія) на Конференції міністрів освіти країн Європи Україна підписала Болонську декларацію і тим самим приєдналася до процесу створення загальноєвропейського простору вищої освіти. При ньому міністри зобов'язалися до 2010 р. узгодити системи вищої освіти і привести освітні системи своїх країн у відповідність до визначеного єдиного стандарту. В Комюніке Берлінської конференції 2003 р., зазначається, що міністри будуть докладати зусиль для створення високоефективної системи гарантій якості навчання. Якість вищої освіти є основою створення європейського простору вищої освіти (ЕНЕА).

У документах Болонського процесу підкреслюється, що відповідно до принципів автономії навчальних закладів за якість вищої освіти лежить на кожному окремому навчальному закладі. Оцінка якості буде базуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, які опанували випускники – важливий не процес, а результат. Визначальним засобом досягнення мети створення європейського простору вищої освіти міністри вважають сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти з метою розробки порівняльних критеріїв і методологій [12].

Якість освіти – це показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі, й тому він має розглядатися в динаміці його змін стосовно чинників, що визначають його природу. Якість освіти не може бути предметом міждержавних змагань (конкуренції) чи політичним аргументом в оцінці розвитку держави на конкретному етапі її становлення; це – суспільна характеристика. На сучасному етапі досить важливими є підготовка і мотивація персоналу ВНЗ, навчання вповноважених з якості, менеджерів і аудиторів. Обов'язкова умова – залучення студентів як основних споживачів освітніх послуг.

Досвід використання загального управління якістю (Total Quality Management – TQM) показує, що:

– кожен співробітник ВНЗ повинен брати участь у досягненні високої якості навчання;

– кожна кафедра, інститут повинні мати своїх «замовників» і «постачальників» і забезпечувати замовників широким спектром освітніх послуг;

– система управління якістю не може бути ефективною тільки за рахунок декількох одержимих цією ідеєю співробітників; усі викладачі, усі кафедри та інші підрозділи ВНЗ повинні виконувати свою щоденну роботу згідно зі стандартним процесом і роботу з удосконалення цього процесу;

– колективна організація роботи дасть змогу найбільш ефективно використовувати творчі можливості кожного викладача і співробітника;

– у традиційній технології навчання реалізація TQM покладає на викладача велике навантаження щодо оцінки якості знань на основі значного набору показників;

– необхідна комп'ютерна підтримка процедури оцінки показників якості. Філософія TQM відображає основні принципи, що лежать в основі концепцій, розроблених EFQM для моделі ділової досконалості [25].

Вища освіта за своїм змістом є системою світоглядних і громадянських якостей, професійних знань, умінь і навичок, що формуються в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Вона забезпечує рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, що ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації. Забезпечення положень Болонського процесу передбачає введення дворівневої підготовки фахівців «бакалавр» і «магістр».

Підготовка за напрямками і спеціальностями фахівців усіх освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами двома шляхами:

– ступенєво, що передбачає завершення особою навчання, державну атестацію особи на певному освітньо-кваліфікаційному рівні, наступну професійну діяльність, а в подальшому – здобуття за освітньо-професійною програмою наступного більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня;

– неперервно, коли підготовка здійснюється без періоду професійної діяльності, але може передбачати завершення навчання та проходження державної атестації на кожному.

Порядок функціонування вищих навчальних закладів базується на Конституції України та законодавстві, яке складається з: Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Указів Президента України від 12.09.95 р. №832 «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні», від 23.01.96 р. №77/96 «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів», від 08.02.01 р. №78/2001 «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки»; Постанов Кабінету Міністрів України від 03.11.93 р. №896 «Про Державну національну програму «Освіта (Україна 21 століття)», від 12.11.97 р. №1260 «Про документи про освіту та вчені звання», від 24.05.97 р. №507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями», від 20.01.98 р. №65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)», від 07.08.98 р. №1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти»; та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законодавства України. До нормативно-правових та нормативно-методичних актів, що регламентують діяльність системи вищої освіти в Україні, належить Національна доктрина розвитку освітніх України у XXI столітті.

Вирішення названих проблем залежатиме від здатності вищого навчального закладу до реалізації широкого комплексу заходів для удосконалювання системи вищої професійної освіти, серед яких особливої актуальності набуває проблема ефективності управління вищим навчальним закладом (ВНЗ). Крім того, ВНЗ перебувають в умовах конкуренції, що посилюється з кожним роком, і повинні переглядати традиційні підходи в управлінні навчальним процесом з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Ринок диктує свої вимоги, виходячи з наявного попиту, що формується з боку споживачів. Сьогодні більшість країн Центральної і Східної Європи, у тому числі й Україна,

розробляють (чи вже розробили) основи політики контролю та оцінки освітньої діяльності, зокрема системи діагностування рівня якості знань, в рамках глобальної реформи системи освіти своїх країн. Ці країни приступили до визначення норм (стандартів) при розробці програм навчання, що є важливим етапом національної політики в області освіти і контролю якості як складової частини освіти. Ці норми (стандарти) є необхідною основою для визначення мети освіти, створення єдиного в країні педагогічного простору, завдяки якому буде забезпечений єдиний рівень загальної освіти, що одержують молоді спеціалісти в різного типу освітніх закладах [12].

При вирішенні перерахованих проблем вищі навчальні заклади повинні керуватися рекомендаціями з розробки стандартів, процедур і директив розробленими Європейською асоціацією гарантування якості у вищій освіті (ENQA) за участі Асоціації Європейських університетів (EUA), Європейської асоціації організацій вищої освіти (EURASHE), Національного об'єднання студентів Європи (ESIB). ENQA є незалежним органом, до складу якого входять європейські агентства гарантії якості й акредитації. ENQA – найбільш авторитетна європейська організація, що є основним органом, який координує роботу зі створення системи гарантування якості вищої освіти в рамках Болонського процесу [27].

Гарантування якості програм і сертифікатів має включати:

- розробку і публікацію очікуваних результатів навчання;
- постійну увагу до складання навчального плану і змісту програм;
- специфічні вимоги різних видів навчання (денне відділення, заочне відділення, дистанційне навчання, інтернет-навчання) і типів вищої освіти (академічне, професійне);
- доступність ресурсів навчання;
- офіційні процедури затвердження програм вищими організаціями;
- спостереження за прогресом і досягненнями студентів;
- регулярні перевірки програм (включаючи перевірку фахівцями ззовні);
- постійну взаємодію з роботодавцями, представниками ринку праці та іншими відповідними організаціями;
- участь студентів у процедурах гарантування якості].

Освітні досягнення студентів мають оцінюватися за допомогою опублікованих критеріїв, положень і процедур, застосовуваних узгоджено.

Оцінювання студентів є одним із найбільш важливих елементів у вищій освіті. Результати оцінювання дуже впливають на майбутню кар'єру студентів. Таким чином, важливо, щоб оцінний процес завжди відбувався професійно, з обліком наявних значних знань у галузі тестування і проведення іспитів. Оцінка також надає важливу для навчальних закладів інформацію про ефективність підтримки учіння і навчання.

Процедури оцінювання навчальних досягнень студентів мають:

- бути складеними відповідно до передбачуваних результатів навчання та інших цілей програм;
- відповідати своєму призначенню (діагностичному, виховному, поточному або підсумковому);
- керуватися чіткими опублікованими критеріями;
- проводитися людьми, які розуміють вплив оцінки на студентів у процесі набуття знань і умінь, що стосуються їхньої майбутньої кваліфікації;
- по можливості не покладатися на судження однієї особи, що перевіряє;
- брати до уваги можливі наслідки екзаменаційних вимог;
- керуватися зрозумілими правилами, що стосуються відсутності студента, його хвороби та інших поважних причин;
- гарантувати надійність оцінного процесу відповідно до встановлених процедур навчального закладу;
- перевірятися в адміністративному порядку, що має гарантувати точність усієї процедури [4].

Навчальні заклади повинні розробити методи для визначення достатнього рівня компетенції та кваліфікації працівників, які залучені у навчальний процес. Ці методи мають бути доступні для зовнішньої перевірки і відображені у звітах.

Міністерство освіти і науки України Відповідно до Закону України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» має до 2010 р. привести у відповідність законодавство, що стосується якості вищої освіти.

Нові вимоги для європейського виміру педагогічної освіти запроваджено в доповіді Європейської Комісії «Про конкретні майбутні завдання для освіти та професійної підготовки у Європі» (Стокгольм, 2001), яка містить пропозиції щодо спільних дій країн-членів у сфері освіти до 2010 р. Ця доповідь стала першим документом, що пропонує стратегію розвитку національних освітніх політик, включаючи такі спільні цілі, як:

- 1) підвищення якості та ефективності систем освіти та підготовки в країнах ЄС;
- 2) спрощення доступу до всіх форм освіти впродовж життя;
- 3) посилення відкритості систем освіти та підготовки всьому світу.

Спільна діяльність з реалізації визначених цілей, зокрема у сфері педагогічної освіти, стала можливою завдяки Програмі «Освіта і професійна підготовка 2010» (Education and Training Work Programme 2010). На базі цієї програми у 2002 р. було створено робочу групу для вивчення можливостей підвищення кваліфікації вчителів та викладачів у галузі педагогічної освіти, до якої увійшли представники 31 країни [10].

Подальша робота Комісії та національних експертів засвідчила взаємну згоду щодо необхідності змін. Результатом співробітництва стало значне напрацювання у вигляді науково обґрунтованого Комплексу загальних європейських принципів стосовно компетенцій і кваліфікацій вчителів (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications). Після апробації провідних положень документа на загальноєвропейській конференції за участю політиків, експертів, педагогів й інших зацікавлених сторін у 2005 р. розпочалося активне його використання країнами з метою визначення політики розвитку педагогічної освіти [25].

Аналіз показує, що обґрунтування спільних принципів здійснено розробниками кризь призму нового бачення професії вчителя, адже в умовах загальноєвропейської інтеграції професія вчителя змінюється і набуває нових характеристик. Як зазначається в документі, вона має стати: а) висококваліфікованою професією, б) професією, якій необхідно навчатися упродовж усього життя; в) мобільною професією; г) професією, що базується на партнерстві.

У розгорнутому вигляді ці характеристики тлумачаться європейськими експертами як принципи, або стрижневі вимоги до професії європейського вчителя ХХІ ст:

– Вимога високої кваліфікації передбачає, що всім учителям, включаючи педагогічний персонал системи професійно-технічної освіти, необхідно мати не тільки предметні (subject) знання, а й відповідну педагогічну кваліфікацію. Тобто від кожного вчителя вимагаються широкі предметні знання, ґрунтовні педагогічні знання, вміння й компетентності управління та педагогічного супроводу процесу навчання учнів, а також розуміння соціальних і культурних вимірів освіти.

– Вимога навчання впродовж життя пов'язується з тим, що вчителям необхідно продовжувати свій професійний розвиток протягом усієї педагогічної кар'єри. Вони та їхні роботодавці мають усвідомлювати важливість набуття нових знань і бути здатними до інновацій.

– Вимога мобільності професії вчителя передбачає, що мобільність стає центральним компонентом програм підготовки і підвищення кваліфікації вчителів. Здійснюється підтримка і стимуляція вчителя праці й навчання в різних європейських країнах з метою його подальшого професійного розвитку.

– Вимога партнерства, як основи педагогічної професії передбачає, що всі заклади педагогічної освіти організують роботу в партнерстві зі школами, місцевими органами влади та різними провайдерами у сфері педагогічної освіти.

По-перше, вчителям необхідно володіти інформацією й знаннями щодо: європейської інтеграції (знання про країни-члени: історію, культуру, мову освіти тощо); про ЄС: (інституції, методи діяльності, практику, ініціативи, рішення, щоденне життя); європейської культурної спадщини, спільності й відмінності; процес у європейське співробітництво, результати і гострі проблеми тощо.

По-друге, європейський вимір передбачає розвиток у вчителів: відкритого мислення; прихильності й поваги до людей, які проживають в зарубіжних країнах і належать до різних культур, релігій; обізнаності з культурними стереотипами для розпізнання витоків генофобії й расизму тощо.

По-третє, вчителі мають оволодіти новими уміннями розвитку в учнів толерантності, прийняття ними плюралістичних

цінностей і прав людини, зміцнення в молоді почуття європейської ідентичності, європейського громадянства, взаєморозуміння тощо [15].

Головним результатом досліджень з аналізу педагогічної освіти Європи, стало формулювання експертами визначення явища «курукулум педагогічної освіти» на основі трактувань, що найчастіше використовуються в сучасній педагогічній теорії й практиці європейських країн. Відомо, що в зарубіжній педагогіці налічується понад 400 тлумачень курикулуму, і нині так називають усі предмети та їх зміст, що викладаються у навчальному закладі.

Відповідно до документів європейських освітніх організацій поняття «курукулум» означає «план для навчання», що складається з інтегрованого, логічно послідовного, взаємопов'язаного комплексу навчальних ситуацій і містить:

- 1) чіткі мету та завдання навчання;
- 2) зміст навчання;
- 3) методики навчання та, відповідно, викладання;
- 4) поведінкові кліше, що формують культуру навчання;
- 5) навчальні матеріали;
- 6) процедури моніторингу й оцінювання навчання студентів;
- 7) процедури оцінювання викладацької діяльності педагогів;
- 8) структуру навчального процесу (робочу навчальну програму),
- 9) механізми адаптації до індивідуальних потреб та попереднього освітнього досвіду студентів [26].

Крім того, науковці дійшли висновку, що конструювання курикулуму педагогічної освіти й підготовки потребує: 1) ретельного аналізу: професійних ролей учителів, що значною мірою залежать від культурного і соціального контексту; професійних функцій учителів (викладання, виховання, консультування, оцінювання, впровадження інновацій, здійснення досліджень тощо); кваліфікацій, необхідних для виконання означених професійних ролей та функцій; 2) адаптації моделей набуття таких кваліфікацій; 3) орієнтації навчальних програм на професійні ролі, функції та кваліфікації.

Відповідно до завдань Болонського процесу кожна навчальна програма має відповідати суспільним вимогам, сприяти працевлаштуванню, виховувати громадянські якості, визнаватися науковим співтовариством і мати досить прозору структуру, котра дає змогу комбінувати її з програмами інших університетів, забезпечуючи мобільність студентів й визнання результатів їх навчання за кордоном.

Крім того, навчальна програма має бути зрозумілою і привабливою для великої кількості вітчизняних і зарубіжних студентів. Додатковими критеріями якості навчальної програми, на думку фахівців, є правильний вибір шляхів досягнення навчальних цілей, а також узгодженість окремих елементів. Таке розуміння якості освітньої діяльності університетів з конструювання курикулумів у межах формування європейського простору вищої освіти відображено у документі «Стандарти і методичні рекомендації забезпечення якості у загальноєвропейському просторі вищої освіти» – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area [26].

Отже, провідні європейські експерти в галузі вищої освіти розробили й представили до запровадження фундаментальні принципи удосконалення структури і змісту навчальних програм, їх запровадження й реалізації:

2) обґрунтування необхідності програми, що запроваджується (визначення потреб);

3) повний і чіткий опис програми із зазначенням напряму підготовки й спеціалізації;

4) встановлення відповідних профілю програми результатів навчання у компетентнісному вимірі;

5) коректний розподіл кредитів за структурними одиницями програми в межах Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС);

6) добір відповідних цілям програми методів навчання й оцінювання.

Очевидно, що реалізація представлених принципів передбачає неперервний процес забезпечення якості, що спирається на усвідомлення його значення всіма зацікавленими учасниками. З огляду на ці принципи, можемо констатувати, що

основою для розробки, запровадження й реалізації програм обрано компетентнісний підхід [9].

Основою для оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості діяльності ВНЗ являються стандарти вищої освіти. До стандартів вищої освіти України належать: державний стандарт, галузеві стандарти, стандарти ВНЗ.

До міжнародних стандартів гарантії якості освіти ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education) належать: стандарти для внутрішнього гарантування якості ВНЗ, стандарти для зовнішнього гарантування якості ВНЗ, європейські стандарти для зовнішніх агентств з гарантування якості [25].

Існує декілька моделей систем управління якістю освіти: модель системи менеджменту якості за міжнародним стандартом ISO 9001:2000 (ДСТУ ISO 9001-2001); модель Європейського фонду з менеджменту якості (EFQM) та її модифікації для вищої школи; модель премії Уряду РФ в області якості; модель премії конкурсу Міністерства освіти РФ «внутрішньовузівські системи забезпечення якості підготовки фахівців» 2003 р.; модель Центру досліджень політики в галузі ВО (CHEPS) університету Твенте (Нідерланди); модель Асоціації університетів Нідерландів (VSNU); бельгійсько-нідерландська модель (НВО Група «Експерт»); модель національної американської премії за якістю «Baldrige Національної премії за якість» в галузі освіти; модель еталонного тестування для Австралійських університетів та інші.

Аналіз літературних джерел показав, що найбільше поширення і використання має модель системи менеджменту якості за міжнародним стандартом ISO 9001:2000 (ДСТУ ISO 9001-2001). Дана модель базується на процесуальному підході та використовує динамічний цикл Демінга: Плануй-Виконуй-Контролюй-Удосконалюй. Стандарт ISO містить принципи управління якістю, що використовуються для поліпшення показників діяльності ВНЗ: орієнтація на замовника, лідерство, системний підхід до управління, постійне поліпшення, прийняття рішень на підставі фактів, взаємовигідні стосунки з постачальниками.

Однією з проблем, за словами Директора Центру тестових технологій і моніторингу якості освіти І. Лікарчука, є те, що сьогодні в Україні одні й ті ж органи управління освітою керують галуззю і контролюють її якість [23]. Саме через це більшість

реформаторських заходів у системі освіти не досягають мети, ведуть до неефективного використання бюджетних і приватних коштів, знецінюють сутність і зміст освітньої діяльності.

Експерти наголосили, що нормативні документи, прийняті в листопаді 2011 року – січні 2012 року, не можуть забезпечити створення такої системи. Зокрема, це стосується положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, затвердженого Міністерством освіти. В Україні немає визначеної й адаптованої з освітніми цілями системи державних освітніх стандартів, аналіз виконання яких міг би давати підстави для висновків про якість функціонування освіти. Не розроблено та не впроваджено національної системи освітніх індикаторів, що б могла стати важливим джерелом інформації про функціонування галузі та забезпечила порівняння її результатів із аналогічними даними інших країн світу, зокрема тих, що входять до складу Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [17].

Проте, вже сьогодні результати освіти поділяють на три групи: I група – результати освіти, що можна визначити кількісно, в абсолютних чи відносних величинах, або в яких-небудь інших, але обов'язково вимірюваних параметрах; II група – результати освіти, які можна вимірювати лише кваліметрично, тобто якісно, описово чи у вигляді бальної шкали, де будь-якому балу відповідає певний рівень вияву якості; III група – результати освіти, що неможливо легко і явно виявити, бо вони часто невидимі, тому що стосуються внутрішніх, глибинних переживань особистості студента [22].

Таким чином, неможливо чітко зафіксувати результати освіти. В цьому полягає вся складність визначення, аналізу та управління якістю світи. Взавши за основу досвід оцінювання якості освіти та побудови систем менеджменту якості необхідно сформувати національну систему управління якістю освіти. Повинні бути враховані всі критерії, механізми та методи оцінки якості відповідно до вимог ENQA та з урахуванням міжнародних стандартів ISO 9000. Створення системи управління якістю дозволить здійснювати контроль якості освіти та постійно покращувати цей показник.

Список джерел

1. Бордовская Н. В. Качество высшего образования / Н. В. Бордовская // Академические чтения. Вып. 3: Теория и практика модернизации отечественного образования. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – С. 58–61.
2. Булах І. Є. Поняття якості в освіті // Система моніторингу та оцінювання якості освіти / під ред. І. Є. Булах. Науково-методичне видання / Програма розвитку Організацій об'єднаних націй, UNDP / ПРООН. – Київ, 2002. – 139 с. – С. 8.
3. Вища освіта України – європейський вимір, проблеми, перспективи [текст] : матеріали до підсумкової колегії // Освіта України. – 2008. – 19 березня. – С. 1–24
4. Вища освіта України і Болонський процес : [навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. – 2004. – 384 с.
5. Вікторов В. Г. Атестація і акредитація закладів освіти в системі управління якістю / В. Г. Вікторов // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, 2004. – № 43. – С. 23.
6. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) : [монографія] / Віктор Григорович Вікторов. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286с.
7. Гегель. Работы разных лет / [под ред. К. Н. Любутина]. – В 2-х томах. – М. : Мысль, 1973. – Т.2. – 632с.
8. Гончаренко С. У. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі / С. У. Гончаренко. – Київ : Вища школа, 2003. – 323 с.
9. Григор'єв А. Й. Психолого-педагогічна діагностика / А. Й. Григор'єв, В. І. Завіна. – Київ : Преса України, 2005. – С. 106–149.
10. Дерябин Ю. С. Подготовка кадров и научные исследования в вузах Швеции / Ю. С. Дерябин // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 88–96.
11. Єрмола А. М. Державна система моніторингу якості освіти – необхідна умова трансформаційних процесів освітянської сфери / А. М. Єрмола // Освіта і управління : науково-практичний журнал. – 2005. – Том 8. – №1. – С. 100–104
12. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К. : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2003. – 200с.
13. Кальней В. А. Мониторинг качества образования в школе / В. А. Кальней, С. Е. Шишов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 320 с.
14. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 290 с.
15. Кремень В. Г. Якісна освіта: сучасні вимоги / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2006. – №4. – С.5–17.

16. Концепция управления качеством образования: [монография] / под ред. Е. К. Афиногенова. – Саратов, 2005. – С. 16.
17. Постанова Верховної Ради України від 21 червня 2001 року № 2551-III «Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні» // Освіта України. – Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 55–60.
18. Свиридов А. П. Основы статистической теории обучения и контроля знаний : Методическое пособие / А. П. Свиридов. – М. : Высшая школа, 1981. – 262 с.
19. Стандарты высшего образования нового поколения: сравнительный анализ: [учеб.-методическое пособие] / под ред. А. В. Макарова. – К. : «Освіта України», 2009. – 268 с.
20. Субетто А. И. Проблема качества высшего образования в контексте глобальных и национальных проблем общественного развития (философия качества образования) / А. И. Субетто. – СПб. : Кострома, 2000. – 215 с.
21. Факторович А. А. Управление качеством образовательного процесса / А. А. Факторович // Педагогика. – 2009. – № 3. – С.80–83.
22. Федоров В. А. Оценка качества педагогической деятельности в вузе: проблемы измерения / В. А. Федоров, Е. Д. Колегова, Л. Н. Мазаева; Одиннадцатый симп. «Квалиметрия в образовании: методология, методика, практика» (г. Москва, 16–17 марта 2006г.). – М. : ИЦПКПС, 2006. – 23 с.
23. Федько А. Якість освіти як об'єкт управління / А. Федько, Ю. Федько // Освіта і управління. – 2006. – № 1. – С.84–87.
24. European Council conclusion, March 2000. – URL: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-ri.eno.htm
Common European principles for Teacher Competences and Qualifications. – Brussels: European Commission, 2004. – 5 p.
25. European Teachers Towards the Knowledge Society [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.itd.cnr.it/tdmagazine/PDFLIBRI/European.pdf>
26. Review of National Curricula and Assessing Digital Competence for Students and Teachers– Digital Skills Working Group, 2010 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cms.eun.org/shared/data/pdf/curricula_review_final_reduced.pdf.
27. UniTest System – программное обеспечение для автоматизации компьютерного тестирования [Электронный ресурс] : Web-страница. – Режим доступа : <http://sight2k.com/rus/unitest/>.